

L'ERMITA DE SANT GREGORI DE FALSET

(TEXT) Miquel M. Ferré i Martí
(FOTOGRAFIES) Cedides per Mapi Domenech i Pilar Domènech

L'Ermita de Sant Gregori de Falset, mig amagada en la vesant vermellenca, aprofita una bauma natural per encabir-s'hi i està envoltada de roques amb formes capricioses que el pas del temps ha anat modelant. El poble ha singularitzat aquestes roques fantàsiques dotant-les de noms propis ("el Gegant", "l'Avió", "el Caragol"...). Al seu redós, i als peus de la seva balconada, celebracions religioses, festes populars o acampades troben sempre racons acollidors.

L'entorn rocós que l'acull havia estat ja habitat durant el Paleolític superior, i fou a l'abric de Sant Gregori on el doctor Salvador Vilaseca descobrí, l'any 1932, l'emblemàtica plaqueta de Sant Gregori amb el dibuix d'una cèrvola jove, peça única de gran bellesa.

Ja al segle XIV, trobem precedents que ens ajuden a situar els remots orígens de l'ermita: l'any 1369 els comptes de Prades donaren permís al sacerdot eivissenc Francisco Escolà perquè pogués fer vida

eremítica i celebrar missa dos dies a la setmana. En la concessió del senyor arquebisbe, amb data de 29 de novembre de 1369, el paratge escollit es descriu amb aquestes paraules: *In Parrochia de Falseto in loco vocato la Rocha sobre Los Fontanals. Este lugar denominado "La Roca" seria el sitio donde actualmente se halla la Ermita construida aprovechando el hueco de una imponente roca, ya que coincide además la localización "sobre los fontanals" por cuanto al pie de esta ermita se halla una fuente de agua cristalina. Tres siglos después, el papa Innocenci XI, el 30 de gener de 1681, concedia la gràcia d'un jubileu atorgant indulgència plenària, "en la forma acostumada", als que el dia del sant visitessin l'ermita de Sant Gregori" ¹.*

L'entrada actual de l'ermita no és la primitiva; abans es pujava per un camí que sortia de la Font Vella i, rodejant el barranc, feia cap a la Creu dels Tres Tombs. Des de la pedra on s'hi assenta la Creu, i mirant cap al pla, veiem uns cercles gravats a la roca que són coneguts com "els pans de Sant Antoni". Segons la tradició, mentre el sant pregava i feia dejuni, era

abastit per un corb que li servia trossos de pa. El pla estès als peus de l'ermita és conegut com el Pla del Castanyer en record de l'arbre que el presidí temps enrere. El rocam que encabeix l'ermita és propietat de l'església, però el Pla pertanyia en els seus orígens a la Reverenda Comunitat de Preveres i serví com a terra de conreu a l'ermità que hi residia. Actualment, el Pla és propietat de la família Xortó, que ha permès tradicionalment que aquest pugui ser utilitzat lliurement. Si enfilem el camí i les escales que pugen a l'ermita, trobarem primer la bauma excavada pel Dr. Vilaseca i, tot seguit, una font que recull l'aigua de pluja recollida per una cisterna i la d'una mina que es troba al peu de "Les Torres", propietat dels Olives. Fent un últim esforç, arribem ja a la plaça de l'ermita. El santuari està dedicat a Sant Gregori, tot i que qui el presideix és Sant Antoni. Un cop dins, trobem una talla de fusta policromada que representa Sant Gregori feta per Joan Cardellà -un artista valencià resident a Barcelona- que costà 650 pessetes dels anys 20. El Sant Gregori entronitzat a l'ermita era papa, però, de fet, no és el sant que

Ermites

hauria de ser-hi, ja que, els fals-tans, a qui havien votat realment perquè els protegís de la plaga de la llagosta, fou a Sant Gregori, bisbe d'Ostia. Però quan l'any 1928 es va refer l'ermita, s'encarregà una nova imatge de Sant Gregori i, és clar, triar per triar, més val un papa que un bisbe. Aquesta ermita, com la de Sant Cristòfol, tenia ermità resident i es mantenia de les recol·lectes que feia al poble, del petit conreu que tenia al Pla i de bescanviar gots de l'aigua que degotava de la cova per alguna cosa que en aquells temps fos ús o costum.

Mossèn Francesc Mestre (1837-1899), falsetà de naixement, arribà a ser rector de la seva vila natal des de 1875 fins a 1899. Fou un entusiasta vilatà que ens deixà un manuscrit amb una vivaç i detallada crònica de Falset, en la qual trobem força informació sobre l'ermita. Mossèn Mestre, alhora que parlava de Falset o de l'ermita, no es privava d'expressar les seves opinions o punts de vista, una actitud que dotà la seva narrativa d'un to col·loquial i ens proporcionà un expressiu retrat de la seva època. El mossèn tant ens descriu l'ermita - *Es la única que existe en esta parroquia. Está situada al centro de un peñasco de granito rojizo, distante media legua escasa de la población a la parte de*

Postal d'un aplec a l'ermita de Sant Gregori el 22 d'agost de 1962. (Pilar Domènech)

oriente- com ens informa de l'escassetat de recursos de la Comunitat de Preveres de l'església parroquial, a la qual originàriament pertanyia l'ermita. Una precarietat econòmica que dificultava conservar com calia el santuari. Per remeiar la situació es decidí, amb l'aprovació de l'arquebisbe, que l'ermita passés a dependre administrativament del rector de la parròquia. El 1878 el rector (mossèn Mestre) rebia la sol·licitud d'una comissió de propietaris que li demanava que se'ls cedís el santuari amb l'objectiu de restaurar-lo o construir-ne un de nou, però sembla que no s'arribà a cap acord, ja que ens diu el mossèn: *Mas no pudo acceder a sus deseos por la pretensión ridícula de querer*

*ellos ser los dueños quedarse con las llaves y de disponer de la Hermita y de todo lo que en la misma se hiciese a su antojo y albedrío sin contar ni intervenir para nada la Autoridad Eclesiástica. L'any 1879, el rector inicià una tímida restauració amb les almoines i materials que pogué reunir dels fidels. Considerava el cronista que l'ermita es conservava en un relatiu bon estat, però que mai podria evitar-se la humitat ni la vellesa que la minava i consumia per tot arreu. Ens descriu també amb profusió de detalls el santuari: *Dentro del templo hay tres altares, en el mayor existe un cuadro de lienzo en el que hay pintados San Gregorio el Grande y San Antonio Abad, es de algún mérito según los inteligentes, pero algo deteriorado en la parte baja, está provisto de ara, sacras candelabros... En el coro hay una barandilla de hierro colocada recientemente a expensas de Donya Teodora Carreras y Rocamora, consorte de Francisco Curto y Cid de esta vecindad... Dicho santuario no tiene ornamentos propios para la celebración de la misa, si alguna vez se ofrece decirla, han de llevarse de la parroquia. Deduïm, pel que ens diu el mossèn, que els objectes que hi havia eren d'escàs valor, però encara avui podem veure escrit a l'ermita: *Gregorio Pontífice Romano del Tesoro de la Iglesia concede a todos sus devotos quanto puede. Año 1721. Ja dèiem abans que el mossèn no es mossegava la llengua, vegem-ho: La devoción***

Fotografia de l'ermita de Sant Gregori l'any 1950. (Pilar Domènech)

al referido santuario no es mucha que digamos y cuasi podríamos asegurar que mas la tiene algunos pueblos comarcanos que la nuestra propia. La descripció que ens fa de la festa del dia de Sant Antoni ens fa partícips de l'ambient que hi regnava: *Se dice allí una misa rezada que es muy concurrida, se canta el rosario... se hace le bendición del pan que llevan los asistentes para si y sus familias. Mas tarde y después de la bendición de los mulos y asnos, muchos hacen sus corridas hasta dar la vuelta a una cruz de madera ... Por la tarde, si el tiempo lo permite, sale un gentío inmenso a visitar el santuario en donde se canta el rosario y los Gozos del Santo. El bullicio y algazara propias de tales reuniones con los toques y revueltas de la campana que en substitución de otra mas pequeña puso el párroco actua... presentan un cuadro difícil de describir, algunos de los concurrentes se llevan su merienda, o se la compran en las mesas que ponen allí alguno que otro industrialo revendedor, moviéndose un verdadero barullo alrededor de la tinaja colocada a la entrada de la casa del Ermitaño, a donde el Sacristán ofrece el agua que durante el año se ha recogido en ella, de la que gota a gota se desprende de la roca o peñasco que tiene a sobre, o bien de la cisterna que se halla algo mas arriba y al aire libre y en la que el párroco hizo poner una puerta con cerradura para conservar el agua mas pura y limpia pero que la una y la otra cuasi han desaparecido por la incuria de unos y la malicia de otros.*

El 1899 mor Mossèn Mestre i el seu vicari i successor, Josep Maria Dalmau i Prats, continuà escrivint i informant-nos, encara que amb menys profusió, sobre diversos fets de l'època.

El 15 d'agost de 1897 caigué un tros de roca damunt la volta de l'ermita, la qual quedà mig ende-

Imatge actual de l'ermita de Sant Gregori. Fotografia: Mapi

l'increment de l'assistència. S'iniciaren les obres el 17 de gener de 1928 amb la benedicció d'una creu de ferro per substituir la de fusta, coneguda com "la Creu dels Tres Tombs". La nova creu fou una donació de Baltasar Jardí, que l'adquirí a Barcelona procedent d'un convent de monges Jerònimes que fou cremat durant la Setmana Tràgica del 1909. El dia de Sant Antoni de 1928, l'arxipreste beneí la creu i exaltà tothom a respectar-la. Participà també en l'acte el reverend Dalmacio (Dalmacio) Llevaria i el poeta falsetà Salvador Estrem i Fa, que animà tothom a continuar una obra que consolidava les tradicions i costums falsetanes. Durant l'estiu del 1928 es treballà a un bon ritme. El 9 de setembre, coincidint amb la Festa de Santa Càndia i les tradicionals danses i batalla de flor, es beneí l'ermita: *"... amb la alegria que's revolava en les cases de tothom, al dematí a les 10 sortí la professo presidida per les autoritats, precedida del gremi de carreters amb una carroza ont s'hi portaba la imatge de S. Antoni... es beneí primer la Font de Sant Antoni i el senyor alcalde fou el primer en beure-hi, per no poder fer-ho el Sr, Arxipreste, que havia de celebrar Missa.... Hermenegild Pellejà instà a la senyora Maria Font, viuda d'Anguera, gran entusiasta de les obres de restauració, a que fos*

d'un berenar-sopar de germanor, s'acabà la festa amb la il·luminació de les muntanyes amb focs de bengala i cantant la "Salve Regina". De tornada a Falset, es dispararà a la vila un castell de focs artificials.

A l'Arxiu Parroquial es guarden carpetes amb tots els detalls de la reconstrucció. Un dels documents explicita que fins l'any 1929 es portaven gastades 8.732,32 pessetes, i detalla els jornals de peó, de bast i de carro amb què molts vilatans van contribuir generosament. El Sr. Pellejà va deixar escrit un llibre titulat "L'ermita de Sant Gregori de Falset".

Un últim apunt el trobem a l'article publicat el 2 de febrer de 1930 a *La Voz de Falset*. Es feia la descripció de la tradicional festa de Sant Antoni Abat. S'iniciava a la vigília celebrant Completes i amb els "acompanyaments de carretilles y música recordant la típica encamisada" Al matí següent, a les 8, es feia missa a l'ermita i es beneïa el pa del sant, que es repartia a la sortida. Al Pla de l'Església, després de la benedicció dels animals, s'efectuava un Cós² des del portal de Reus fins a la Creu de l'Ermita. Al primer i segon dels corredors se'ls lliurava com a premi un gall i un conill. "La processó resultà molt lluïda, com abans, tots els carreters i traginers hi formaven part amb la seva corresponent atxa encesa...". ■

¹ Font: Documents propietat del ja traspasat Lluís Piñol.

² Cós: Cursa o correguda a peu, a cavall o amb vehicles feta en certes festes. Era habitual premiar al guanyador amb un gall, al segon amb un conill i al tercer amb una ceba.